

Обиље података и богатство извора (којима, очито, већ располаже проф. Бојовић) оставља нам наду да ћемо у догледно вријеме бити обрадовани новом, опширном аналитичко-синтетичном студијом, којом ће бити обухваћена и сва даља и дубља ујединитељска струјања из ранијих времена. Тиме би био шире схваћен континуитет повезивања, узајамне условљености и ослањања једних на друге, који датира још из далекне прошлости, што је диобама (изван народне воље) све, много, коштало. Тако би се лакше објаснила и еуфоричност и спонтаност осјећања за југословенство насупрот егоцентричним дјеловојама државе, настале прије 70 година. Управо, у знак њеног јубилеја појавило се и ово значајно дјело. Оно вуче „да се умље у прошлост убуди . . . у давнине и свете и клете“, како бисмо лакше схватили све токове савремене, па и вампирење идеја о трговини некретнином овог народа (у првом реду) његове цивилизацијске колијевке Косова. Књига ће се, наравно и са тог аспекта, високо котирати. Пошто је њена намјена чињеничко, те на научним основама засновано објашњење уједињења Црне Горе

и Србије, она постаје темељни кључ за сваког проучаваоца наше савремене историје, па и за шири круг читалаца (коме је, такође, стилски доступна) као врло занимљиво фактографско штиво. Сем тога, њена васпитна порука (преко докумената) јесте да се родољубље налази у јединству. Значи, поменута књига се мора наћи на првом мјесту и у историографској литератури сваком даљем проучаваоцу овог периода.

На задовољство читаоца, уз књигу је, као посебан (самосталан) додатак, и Одлука о уједињењу (величине 85 x 50 cm). Све то потврђује да су и аутор и издавач савјесно и савршено обавили свој, нимало лак, задатак. Аутор је дјело посветио „Обиљежавању 70. годишњице уједињења Црне Горе и Србије и настанка Југославије“.

Довољно је прочитати ову књигу и чињеницама се убиједити да је стварни рођендан југословенске државе 1. децембар 1918, а 29. новембар 1943. њено фениксовско понављање у другачијем (новом и сложенијем) лику. Издавач, Горњи Милановац, 1989. године.

Чедомир М. Лучић

IN MEMORIA DI ALBERTO M. GHISALBERTI
Roma 1987

Овакове књиге су код нас заиста ријетке. Наиме, нема тако пуно примјера да се послјије смрти једног великог историчара појави

књига – зборник о њему и његовом дјелу писан од бројних аутора, често и веома истакнутих имена у одређеној области науке. По томе

ова књига је заиста занимљива, али и по ономе што чини њен садржај.

Задњих година доста брзо је преминуло неколико истакнутих талијанских историчара, који су својим дјелом и радом били везани, директно или индиректно, са проучавањем југославенске повијести. Или су пак са нама сарађивали кроз Југославенско-талијанску комисију историчара. Кад то кажемо мислимо на Rodolfa Moscu, професора историје међународних односа на Факултету политичких наука Универзитета у Фиренци, једном од најпознатијих у Италији. Mosca је, на жалост, само кратко био и предсједник талијанског дијела мјешовите комисије и веома успјешно организирао шести састанак комисије одржан у Фиренци 1977. године. Убрзо после десетог засједања мјешовите комисије, одржаног 1982. г. у Риму, на којем је учествовао и дао му практично пуни смисао и тон, преминуо је проф. Raul Manseli, један од најистакнутијих талијанских медиевиста. Смрт га је задесила у вријеме припремања програма за засједање комисије које је требало да се одржи у Загребу. Затим су отишли Rosario Romeo, професор савремене историје на Филозофском факултету Универзитета у Риму и једна од најистакнутијих интелектуалних фигура Италије и признати историчар, те проф. Alberto Maria Ghisalberti, којем је и посвећен зборник наведен у наслову овога текста. Проф. Ghisalberti умро је прева-

ливши деведесету годину и био је један од најстаријих историчара Италије. Иначе он је био дугогодишњи професор историје Risorgimento на Филозофском факултету у Риму, декан истог факултета и дугогодишњи директор талијанског националног Института за Risorgimento који има сједиште у Риму, а своје центре скоро по свим градовима Италије. Организација тог Института је својеврсна занимљивост, будући да су чланови тих бројних центара не само историчари него и бројне друге личности, разни специјалисти. База је увијек изучавање Risorgimento, који је довео до стварања модерне талијанске државе и његовање талијанског патриотизма посебно. Ghisalberti је био и члан талијанске академије наука Dei Lincei.

Као што рекосмо, зборник су припремили бројни ученици и сарадници проф. Ghisalbertia, а издао га је **Instituto per la storia del Risorgimento Italia**no у Риму. Уврштен је један текст проф. Ghisalbertia „**Questi furono gli estremi onor renduti**“ те прилози 23 аутора. Набројићемо ауторе и наслове текстова уз мањи коментар, како би се стекао увид у садржај зборника, IN MEMORIA DI ALBERTO M. GHISALBERTI. Mirella La Motta направила је библиографију радова А. М. Ghisalbertia за вријеме 1971–1985, док је ранија библиографија објављена у часопису **Rassegna storica del Risorgimento** који издаје Институт у Риму

и представља најзначајнију талијанску публикацију за проблематику Risorgimento. Umberto Bosco пише о Ghisi (Гизи) – тако су Гхисалбертија звали веома дуго – као о студенту и енциклопедисти, евоцирајући успомене на заједнички рад. Наиме, уз бројне послове које је Ghisa радио свакако је од великог националног значаја његов рад у заводу **Enciclopedia Italiana** и посебно **Dizionario Enciclopedico Italiano**. Massimo Pallottino сјећа се гимназијских дана. Американац Thomas G. Bergin са текстом на енглеском језику, **Remembering Ghisa**, подсјећа се свог првог борава на специјализацији у Италији године 1925. А дугогодишња најближа сарадница проф. Ghisalbertia проф. Emilia Morelli, која га је наслиједила како на Катедри за Risorgimento Универзитета у Риму тако и на челу Института за историју Risorgimento, даје опсежан приказ његова рада у Институту. Тај текст је веома информативан и инструктиван, те користан за упознавање рада овог важног талијанског научног Института у свој укупности његова дјеловања (национални конгреси, часопис, институт, библиотека, регионални и други центри, те остале активности). Текст је писан топло и надахнуто, како је и очекивати од једне истакнуте научнице и најближег сарадника. Познати историчар Risorgimento Aldo Garoschi приказује рад Ghisalbertia како кроз приказ бројних националних конгреса, увијек уз учешће и оних

страних научника који су се посебно бавили овом проблематиком, тако и Института у цјелини. Опсежан и студиозан текст Vittoria E. Giuntelle, једног од асистената и једно вријеме замјеника директора библиотеке талијанског Сената, носи наслов: **Alberto M. Ghisalberti e „l'ultima guerra del Risorgimento“**. Carlo Ghisalberti, син Albertov, иначе данас истакнути стручњак за правну историју и професор историје уставног права на Филозофском факултету у Риму, објавио је необично занимљив дио из необјављеног дневника који је његов отац водио у почетку другог свјетског рата (од 17. X 1940. до 12. II 1941). Ghisalberti је имао најужу сарадњу са Историјским одјељењем Генералштаба талијанске војске кроз дуги низ година. О томе детаљно информира Oreste Bovio. Massimo Ganci приказује рад Ghisalbertia и цијеле једне генерације за вријеме службовања у Палерму. Обичај је и данас у Италији – и не само обичај него и правни систем – да су сви конкурси за наставнике национални, тј. увијек за цијелу Италију. А веома је тешко, чак и немогуће, да човјек добије мјесто одмах по завршетку студија на универзитету на којем је студирао. Зато и данас бројни талијански универзитетски професори путују. Један од Гизиних насљедника на Филозофском факултету у Риму проф. Fausto Fonzi приказује рад свог учитеља као универзитетског професора у Риму. А Jole Vernacchia Galli

објашњава зашто је Гиза 1968. године поднио оставку на мјесто декана Филозофског факултета у Риму. Све је то везано за познате студентске догађаје који су обухватили велики дио Европе, а посебно драстично били изражени на Универзитету у Риму, и нарочито, као и обично, на Филозофском факултету. Нијесам никад наишао да се нешто тако десило или избило на неком Ветеринарском или сличном факултету. Веома је студиозан текст, који говори о суштинским питањима талијанске историографије, покојног Rosaria Romea, којег смо раније споменули. Већ сам наслов, Старе полемике и актуелни проблеми талијанске историографије, говори о чему се ради. Giuseppe Talamo, један од блиских сарадника и једно вријеме ректор Универзитета у Риму, приказује дјеловање Гизе као издавача бројних књига, часописа и осталих издања. Giovanni Pillinini пише о Ghisalbertiju и области Венеције. И на крају је краћи текст меморијалног карактера који је изрекао Giacomo Martina.

Прилина је да овом приказу додам и неке властите успомене, с обзиром на то да је проф. Ghisalberti био мој ментор школске године 1965/1966. када сам као стипендиста Италијанске владе боравио у Риму, како на Филозофском факултету тако и у Институту за Risorgimento. Тада је проф. Ghisalberti био декан факултета. Иако је још било доста несрећених односа између Југославије и

Италије, примио ме је изванредно пријатељски. Односи између једног од великана талијанске историографије и младог доцента Универзитета у Сарајеву остали су за цијело вријеме мојег боравка изванредни. Сарадња се наставила и касније, кроз дуги низ година. Чак сам и учествовао, са рефератом, на неким конгресима за историју талијанског Risorgimento. Одмах по доласку у Рим препоручио ми је да студирам књигу: **Omodeo, Eta del Risorgimento Italiano.** Омогућио ми је улазак у архив Министарства вањских послова Италије, гдје сам наишао на извјештаје талијанских конзула из Босне и Херцеговине у 19. ст., као и друге вриједне изворне материјале. „Отворио“ ми је врата и бројних других научних институција у Риму. И, коначно, учинио ми је тада велику част позивом да одржим на Катедри за историју Филозофског факултета у Риму предавање о послеријатном развоју југославенске историографије. Треба додати да је проф. Ghisalberti увијек подстицао наше узајамне везе, да је то прије свега радио заједно са проф. Ј. Тадићем, са којим је за вријеме заједничких сусрета разговарао „in dialeto veneto“, те да је његов најближи пријатељ проф. Franco Valsecchi остао до данас предсједник Талијанског дијела мјешовите комисије историчара. У том својству присуствовао је и засједању које је прије неколико година одржано у Херцег-Новом уз непосредни ангажман Црне Горе и Историј-

ског института Друштва историчара Црне Горе. Због свега тога, ова занимљива и јединствена књига је вишеструко поучна за све оне који се занимају развојем историјске науке у Италији. А подсјећање на великог учитеља у

служби је испуњавања једне моралне обавезе према човјеку који ми је откривао тајне велике историје талијанског Risorgimenta. Толико инструктивне и за изучавање наше националне историје.

Раде Петровић

СТВАРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДРЖАВЕ 1918. ГОДИНЕ, Зборник радова, Научна књига, Београд 1989.

Српска академија наука и уметности још у току 1988. године, у намјери обиљеживања 70-годишњице стварања југословенске државе, предложила је да се одржи научни скуп са темом „Стварање југословенске државе 1918. године“. Научни скуп је одржан 5–7. децембра 1988. године. Овај скуп је имао југословенски карактер и „општедржавни значај“. Само мјесто отварања (Скупштина СФРЈ), присуство највиших представника државног руководства, јавног живота, науке и културе у Југославији – најбољи су показатељи намјере организатора да укаже на озбиљност научног проблема и историјског догађаја који је у провинцијалној политичко-бироократској и догматској свијести „прихватан са омаловажавањем и ниподаштавањем“.

На основу радова објављених у Зборнику види се да је наведени научни скуп окупио знатан број најистакнутијих научника из Југославије који су се бавили проучава-

њем уједињења југословенских народа 1918. године. Ипак се мора истаћи да су неки недостајали (академик Милорад Екмечић, проф. др Д. Живојиновић, др Новица Ракочевић, др Ђорђе Ђ. Станковић, академик Чедомир Попов и др Петар Опачић). Садржај Зборника извршен је према темама: општи реферати о стварању Југославије, реферати о учешћу појединих народа у стварању државе, међународни приступ стварању државе с посебним освртом на први свјетски рат (1914–1918) у вези с политичким и војним збивањима у Европи у односу на стварање југословенске државе 1918. године, став радничких партија и покрета о њеном стварању, јавност и штампа у Европи о стварању Југославије.

У реферате на тему о општем значају стварања југословенске државе 1918. године спада уводни реферат академика Васе Чубриловића – доајена југословенске историографије чије искуство,